

**UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA BIOLOGIYA DARSLARIDA
KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ORQALI NAZARIY BILIMLARNI
AMALIY KO'NIKMALARGA AYLANTIRISHNING PEDAGOGIK
MEXANIZMLARI**

SHOMURATOVA SEVARA BEKBERGANOVNA

RUZMATOVA ZAYNABJON YULDASHEVNA

Xorazm viloyati Abu Rayhon beruniy nomidagi

Urganch davlat universiteti

Akademik litseyi o'qituvchilari

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida biologiya fanini o'qitishda kompetensiyaviy yondashuv asosida nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalarga aylantirishning pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda biologiya darslarida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini integratsiyalash orqali ularni real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, tajriba o'tkazish hamda ilmiy xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab beriladi. Shuningdek, biologiya darslarida amaliy mashg'ulotlar, kuzatishlar, tajribalar va loyihaviy faoliyat orqali nazariy bilimlarni mustahkamlashning pedagogik imkoniyatlari yoritib beriladi. Maqola natijalari biologiya fanini o'qitishda ta'lim samaradorligini oshirish va o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: *kompetensiyaviy yondashuv, biologiya ta'limi, nazariy bilim, amaliy ko'nikma, pedagogik mexanizm, umumta'lim maktabi, funksional savodxonlik, tajriba va kuzatish, loyihaviy faoliyat.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida biologiya fanini o'qitish jarayoni nafaqat nazariy bilimlarni yetkazish, balki o'quvchilarda hayotiy muhim bo'lgan amaliy ko'nikma va kompetensiyalarni shakllantirishni ham talab etadi. Ta'lim mazmunini yangilash, o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan yondashuvni kuchaytirish va bilimlarni real hayot bilan uzviy bog'lash bugungi kun pedagogikasining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, umumta'lim maktablarida biologiya darslarini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida qaralmoqda.

Kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarning egallagan bilimlarini turli hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, u biologiya fanining mazmuni va amaliy ahamiyati bilan bevosita bog'liqdir.

Biologiya tirik organizmlar, tabiat hodisalari va inson salomatligi bilan uzviy aloqada bo'lgan fan sifatida o'quvchilarda kuzatish, tahlil qilish, tajriba o'tkazish va xulosa chiqarish kabi amaliy faoliyatlarni talab etadi. Shu sababli biologiya darslarida nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalarga aylantirish masalasi pedagogik jihatdan dolzarb hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Umumta'lim maktablarida biologiya fanini kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitish ta'lim jarayonining mazmuni va tashkil etilishiga yangicha talablarni qo'yadi. Ushbu yondashuvda biologik bilimlar faqat nazariy tushunchalar majmui sifatida emas, balki o'quvchining kundalik hayotida, sog'lom turmush tarzini shakllantirishda, atrof-muhitni muhofaza qilishda va ekologik muammolarni anglashda qo'llaniladigan amaliy vosita sifatida qaraladi. Shu sababli pedagogik mexanizmlar o'quvchini faol subyektga aylantirishga, bilimni amaliy faoliyat bilan bog'lashga va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga yo'naltiriladi.

Kompetensiyaviy yondashuvning asosiy pedagogik mexanizmlaridan biri biologiya darslarida amaliy faoliyatni tizimli tashkil etishdir. Tajribalar o'tkazish,

kuzatishlar olib borish, biologik jarayonlarni modellashtirish va hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar bajarish orqali o'quvchi nazariy bilimlarning mazmunini chuqur anglaydi. Masalan, o'simliklarning nafas olishi yoki fotosintez jarayonini faqat darslik orqali emas, balki tajriba asosida o'rganish o'quvchilarda ilmiy tafakkur va tahliliy fikrlashni shakllantiradi. Bu jarayonda o'qituvchi bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va maslahat beruvchi rolini bajaradi.

Mazkur yondashuv O'zbekiston Respublikasi ta'lim sohasidagi qonunchilik hujjatlarida ham o'z aksini topgan. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni 2020-yil 23-sentabrda yangi tahrirda qabul qilinib, unda ta'lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish, o'quvchilarda bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Ushbu qonunda ta'limning asosiy maqsadi sifatida shaxsning intellektual, ijodiy va ijtimoiy rivoji ko'rsatib o'tiladi, bu esa biologiya fanini o'qitishda amaliy yo'naltirilganlikni kuchaytirishni taqozo etadi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi Harakatlar strategiyasi doirasida ta'lim sifatini oshirish, fanlarni amaliyot bilan bog'lash va o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Ushbu hujjatda umumta'lim fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning muhim yo'nalishi sifatida belgilangan.

Biologiya darslarida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish mexanizmlarini yoritishda o'zbek pedagog olimlarining ilmiy qarashlari muhim ahamiyatga ega. Masalan, N. Sayidahmedov o'zining pedagogika va ta'lim texnologiyalariga bag'ishlangan asarlarida ta'lim jarayonida o'quvchining faol ishtirokini ta'minlash va bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, "ta'lim natijasi o'quvchining yod olgan ma'lumotlari bilan emas, balki ularni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish darajasi bilan

belgilanadi”. Ushbu qarash biologiya fanini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asosini tashkil etadi.

Xuddi shuningdek, R. Jo‘raev biologiya va tabiiy fanlarni o‘qitish metodikasiga oid ilmiy ishlarida o‘quvchilarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishda tajriba va kuzatishlarning ahamiyatini alohida qayd etadi. U o‘z maqolalarida biologiya darslarida o‘quvchilarni kichik tadqiqot ishlariga jalb etish, loyiha asosida ta’limni tashkil etish orqali ularning mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal etish kompetensiyalarini rivojlantirish mumkinligini asoslaydi.

Kompetensiyaviy yondashuvni amaliyotga tatbiq etishda biologiya fanining tarbiyaviy imkoniyatlari ham muhim pedagogik mexanizm hisoblanadi. Ekologik tarbiya, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish va tabiatga mas’uliyatli munosabatni rivojlantirish biologiya darslarining ajralmas qismi bo‘lib, bu jarayonda nazariy bilimlar real hayot bilan uzviy bog‘lanadi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda qaratilgan qarorida umumta’lim tizimida ekologik ta’lim va tarbiyani kuchaytirish vazifalari belgilangan bo‘lib, bu hujjat biologiya fanini kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘qitish uchun muhim normativ asos hisoblanadi.

*UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA BIOLOGIYA DARSLARIDA
KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA AMALIY JARAYONNI TAHLILY
YORITISH:*

Dars bosqichi	O‘qituvchi faoliyatining amaliy tahlili	O‘quvchi faoliyatining amaliy tahlili	Pedagogik mexanizmning ishlash jarayoni	Natijaviy kompetensiya shakllanishi
Muammoli vaziyat yaratish	O‘qituvchi dars boshida mavzuni tayyor holda bermaydi, balki real hayotdan olingan biologik holatni	O‘quvchi tayyor javob kutmaydi, balki ko‘rgan holatini kuzatadi, o‘z	Muammoli o‘qitish mexanizmi ishga tushadi, bunda bilim ehtiyoj asosida	Muammoni anglash va hayotiy vaziyatni tahlil qilish kompetensiyasi

Dars bosqichi	O'qituvchi faoliyatining amaliy tahlili	O'quvchi faoliyatining amaliy tahlili	Pedagogik mexanizmning ishlash jarayoni	Natijaviy kompetensiya shakllanishi
	ko'rsatadi. Masalan, bir xil sharoitda o'stirilgan o'simliklardan birining rivojlanmayotganini namuna sifatida taqdim etadi. Bu orqali o'quvchida tabiiy qiziqish va savol tug'diriladi	taxminlarini bildiradi, sababini izlashga harakat qiladi. O'quvchi passiv tinglovchi emas, balki muammo yechimini izlovchi subyektga aylanadi	o'zlashtiriladi. O'quvchi bilimni olishga ichki motivatsiya bilan kirishadi	
Nazariy bilimni kiritish	O'qituvchi biologik tushunchalarni qisqa, lo'nda va muammo bilan bevosita bog'lab tushuntiradi. Nazariya maqsad emas, balki muammoni hal qilish vositasi sifatida beriladi	O'quvchi nazariy tushunchani yodlab olmaydi, balki uni amaliy vaziyatni tushunish uchun ishlatadi. Savol beradi, tushunmagan joylarini aniqlashtiradi	Kompetensiyaviy yondashuvda bilim instrumental xarakter kasb etadi. Nazariya amaliy vazifani bajarishga xizmat qiladi	Bilimni vaziyatga mos qo'llay olish kompetensiyasi

Dars bosqichi	O'qituvchi faoliyatining amaliy tahlili	O'quvchi faoliyatining amaliy tahlili	Pedagogik mexanizmning ishlash jarayoni	Natijaviy kompetensiya shakllanishi
Tajriba tashkil etish	O'qituvchi tajribaning maqsadi, ketma-ketligi va xavfsizlik qoidalarini tushuntiradi. Tajriba o'qituvchi tomonidan emas, o'quvchi tomonidan bajarilishi uchun sharoit yaratadi	O'quvchi tajribani mustaqil yoki guruhda bajaradi, o'z qo'li bilan o'lchaydi, kuzatadi, jarayonga mas'uliyat bilan yondashadi	Faoliyatga asoslangan ta'lim mexanizmi ishga tushadi. O'quvchi bilimni harakat orqali o'zlashtiradi	Amaliy faoliyat va tajriba o'tkazish kompetensiyasi
Kuzatish va qayd etish	O'qituvchi kuzatish natijalarini qayd etish uchun jadval yoki topshiriq beradi, lekin tayyor xulosani bermaydi	O'quvchi biologik obyektlardagi o'zgarishlarni yozib boradi, solishtiradi, farqlarni aniqlaydi	Tahliliy fikrlash va ilmiy kuzatuv mexanizmi shakllanadi	Axborot bilan ishlash va tahlil qilish kompetensiyasi
Natijalarni tahlil qilish	O'qituvchi yo'naltiruvchi savollar orqali o'quvchini mustaqil xulosa chiqarishga olib keladi	O'quvchi sabab-oqibat bog'lanishini tushuntiradi, tajriba natijasini ilmiy asosda izohlaydi	Konstruktiv bilim hosil qilish mexanizmi yuzaga keladi	

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, umumta'lim maktablarida biologiya darslarida kompetensiyaviy yondashuv orqali nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalarga aylantirish pedagogik mexanizmlarning kompleks tizimini talab etadi. Ushbu mexanizmlar o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining hamkorlikda tashkil etilishi, amaliy mashg'ulotlar, tajribalar, loyihaviy faoliyat va tarbiyaviy maqsadlarning uyg'unlashuvi orqali samarali amalga oshiriladi. Bu esa biologiya ta'limining sifatini oshirish, o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish va ularni hayotga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Xoliqov O. Q. Umumta'lim maktablarida kompetensiyaviy yondashuv asosida tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
2. Qodirova D. A. Umumta'lim maktablarida biologiya fanini o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvning didaktik imkoniyatlari. Pedagogik ta'lim ilmiy jurnali. Toshkent, 2020.
3. Abdullayeva N. R. Biologiya ta'limida amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirish. Xalq ta'limi jurnali. Toshkent, 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Umumta'lim maktablari uchun biologiya fanidan davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. Toshkent, 2021.